

הרב יהודה שרשנסקי

מכון "משמל לדוד"

ירושלים

שעויות מגופם של חרקים (ב)

השללאק מהו: סוג אחר של הפרשת חלקים המשמשת כחומר ציפוי הינה השלאק. במאמר אשר פרסמנו בכתב העת "מהדריץ" (חוברת ד) הבאנו מתוך ספרות מקצועית אודות מהותה של ההפרשה ודרכי העיבוד שלה עד להפיכתה לחומר ציפוי שימושי בכתי האריזה, בתעשיית הממתקים ובתעשיית התרופות, משמעותה של המילה "שללאק" (SHLLAC) הינה "לאק מזוקק".

הלאק הינו שמם של חרקים החיים על גבי עצים מסויימים בהודו, בערמה ותאילנד, אשר מפרישים מגופם חומר המתקשה באויר והופך לשכבת מגן החופפת על זחלי הלאק. חומר המגן נקרא על שם החרקים - לאק. חרקי הלאק ניזונים מנתלים המצויים בקליפת העץ הדקה, ואולם הנתלים הללו עוברים שינויים כימיים מופלגים בגופם של החרקים עד להפרשתו של חומר הלאק מבלוטה מיוחדת בעור הלאק. להפרשה מאפיינים כימיים מובהקים של חומר מן החי. הלאק הגולמי מכיל את שעוות השלאק, חומרים נוספים מן החי, שאריות מגופם של החרקים ושאריות של שרף עצים. בשלב הראשון ולאחר קילוף הלאק מן העצים עובר הוא מספר שטיפות במים, החומר הנותר לאחר השטיפה והייבוש מכונה "לאק זרע". הפיכתו של זה לשלאק המסחרי נעשית במספר דרכים אשר אחת מהן כוללת המסה של הלאק זרע באלכוהול חם. האלכוהול עשוי להיות מופק מחומץ, ומסתם יינם. השלאק משווק כשהוא חתוך לפתיתים. הכנת תמיסת ציפוי ממנו מחייבת המסתו באלכוהול, התמיסה נמרחת על המשטח המצופה, האלכוהול מתנדף ונותרת שכבת הציפוי העשויה משלאק.

תשובת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל: ב"אגרות משה" יו"ד חלק ב סימן כד איתא: "בדבר השעלאק שבא מתולעים היונקים משרף אילן ידוע ואינו מתמצה מגופו... ומזככים אותו שלא ישאר שוף גוף וחתיכות משהו מהתולעים, ואין בו שום טעם, ומערבים אותו עם אלכוהול בערך ג' או ד' חלקים אלכוהול וחלק אחד השעלאק ומזה ניתן על קענדי (סוכריה) וכדומה לא לטעם אלא להעמיד הזוהר שנעשה על הקענדי... שדעת כתר"ה להיתר ורוצה לירע גם דעתי העניה". על אף הנחתו הפשוטה של השואל שהשלאק הינו שרץ האילן ואינו מתמצה מגופם של החרקים (הנחה אשר לכאורה איננה נכונה), הגר"מ פ' אינו מקבל זאת כעובדה פשוטה אלא מוכיח זאת מדברי הפוסקים, וז"ל: "הנה ודאי להמתירין רבש צרעין ביו"ד סימן פא סעיף ט, גם זה מותר משום דתלינן לדידהו כל כהאי גוונא שהם כדבש דבורים שאין ממצות אותו מגופן. וראיה שברמב"ם פרק ג' ממאכלות אסורות הלכה ג הוזכר רק דבש דבורים ודבש צרעין שמותר, ומ"מ כתב בשו"ע גם דבש הגזין שמותר לדידהו, ולכאורה מנא ליה אולי רק דבש צרעין מתיר משום דכן איתא במתניתין דמכשירין פרק ו משנה ד שמותר באכילה, אבל דבש הגזין לא הוזכר שם דמה שאיתא בבכורות דף ז גם דבש הגזין והצרעין טהור ומותר באכילה, כנראה שהוא טעות סופר דבמכשירין לא הוזכר זה". מיהו, אף אי נימא שהמחבר הבין מדעתו שדבש הגזין כמוהו כדבש הצרעין, אכתי מנא לן למימר דכל היוצא מהשרץ נדון כדבר שאין מתמצה מגופו כאשר הרמב"ם השמיענו דבורים כדבורים ביותר הן בהל' מאכ"א, והן בפירושו למשנה דמכשירין שדבש הדבורים והצרעין אינו מתהווה בגוף הדבורים אלא כונסין הן אותו מן העשבין ומקיאין אותו ככוורת? ! יתכן שהגר"מ פ' אכן קיבל את הנחת השואל שהשלאק כמוהו כדבש ורצה רק להוכיח שאין לחוש שמא אין בכוחנו להוסיף מיני דבש על אלו

שנמנו בפירוש ע"י חז"ל. ואולם, כאמור לעיל עפ"י הידוע לנו מן הספרות המדעית, קיים הבדל רב ומהותי בין השינוי הכימי הקל העובר על הצוף המגיע לזפק הדבורה לבין שרץ העצים הנספג בחזק והעובר תהליכים רבים ומורכבים של חילוף חומרים. נימוק נוסף להיתר, האמור להתיר את השלאק אף לדעת ר' יעקב הסוכר שכל היוצא מן השרץ ושם השרץ עליו - אסור. היינו שהשלאק קשה כעץ והוי כדבר איסור שנפסד מאכילה מעיקרא לכו"ע. אמנם הגם שלא ראינו בעינינו את השלאק כפי שהוא ע"ג העצים, עפ"י הרכבו הכימי לא נראה שהוא קשה יותר משעוות דבורים דניתן ללעסה ולבלעה. נימוק נוסף להיתר בתשובת הגרמ"פ הנ"ל הינו שהשלאק אינו מתעכל בגוף האדם, על זאת כותב הגרמ"פ: ואם הוא אמת עוד עדיף ולא שייך ענין אכילה כלל על דבר שא"א להתעכל, ועדיף זה מלאכול דברים פגומים וסרוחים ששייך אכילה עליהן שהרי הם מתעכלים... אבל כיון שהוא דבר שלא מתעכל אינו שייך לאכילה כלל ולא שייך לאוסרם אף מדרבנן. הרברים נראים על פניהם מתחדשים דהיכן מצינו שאכילה הנראית רגילה לגמרי תלויה במתרחש במערכת העיכול. הנימוק האחרון המועלה ע"י הגרמ"פ הינו מיעוט השלאק בתמיסת ההברקה, לעומת האלכוהול שבה. מאחר והשלאק הינו חומר חסר טעם, ניתן להכירו ולדעת הגרמ"פ, כאשר בטל הוא חר בתרי במין בשאינו מינו - אף לדעת הש"ך בסימן ק' סעיף ב' האוסר תערובות של איסור חסר טעם. מיהו קשיא דהשלאק אינו נותר בתערובת דכאמור לעיל האלכוהול מתנדף ושכבת השלאק נותרת על המאכל המצופה.

היתר השלאק עפ"י היתר השעווה: במאמרנו הקודם (בגליון ה') הבאנו דרכים שונות שהוזכרו ע"י הפוסקים לסיבת היתרה של שעוות הדבורים, אשר הדומה לשלאק אף היא אינה יכולה להיות מוגדרת כדבר שאינו מתמצה מגוף החרקים עפ"י הידוע כיום למדענים. דעת הלבוש הינה שהשעווה אינה מתמצית מגוף הדבורה אלא בדומה לדבש, אף היא נמצצת מן הפרחים ע"י הדבורה. נימוק זה אינו תקף לענין השלאק. הנימוק המובא בשם הגרש"ז אויערבאך וצ"ל שאין אדם אוכל שעווה כאוכל, ולכן אינה ממין האוכלים - יתכן ושייך גם בשלאק אשר עיקרו שכבת מגן המגינה על החרקים והשימוש התעשייתי בו הינו רק לציפוי מזון. (אמנם באמת השימושים הנעשים בשעווה כציפוי וכמילוי לגומי בסיס של המסטיקים מעוררים את השאלה האם ניתן היום להגדירה כאינה ממין האוכלים רבאמת מנא לן דבאכילה ציפויים אינה יוצרת שם מין אוכלים על ציפוי המזון. חשוב להדגיש בהקשר זה שכל המקורות להיתר שעווה בדברי הראשונים והאחרונים מתייחסים לחלת הרבש כפי שהיא, וכן לנרות שעווה ואולם לא מצאנו התייחסות למציאות בימינו בה משמשת השעווה חומר גלם בתעשיית המזון). במאמרנו הקודם הבאנו מספר "בדיקת מזון כהלכה" שכתב כי השעווה מותרת באכילה. על אודות השלאק כותב הרב ויא (שם עמ' 149 - 150): "ע"י שר"ת עמק התשובה (סי' סו) וידיעון הליכות שדה (גליון 109) המביא שהגר"ש אלישיב שליט"א חושש לאיסור מאז ומתמיד פרסם ועד הכשרות של העדה החרדית ב"מדריך הכשרות" כי קיימת חובה להסיר את קליפתם של התפוחים המבריקים כי מרוחים הם בשכבת ציפוי, לאחרונה אסרו ועד הכשרות ורבנות ירושלים לחלוטין שיווק תפוחי עץ מרוחים בחנויות שבהשגחתם. תפוחים הנראים בכל זאת מבריקים נושאים ככל הנראה ברק טבעי. הר"ר שלמה שמולביץ הי"ו, מנהל המחלקה למצוות התלויות בארץ ברבנות ירושלים, שוקד רבות על מציאת תחליף כשר למהדרין לשלאק כבסיס לחומר הציפוי. עד כה לא אושר התחליף לשיווק מסחרי וכל התפוחים המרוחים הנמכרים בשווקי הארץ מצופים עדיין בשלאק. עוד שמענו מהרב שמולביץ כי תכשיר ציפוי התפוחים מכיל בנוסף לשלאק גם רכיבים נוספים הטעונים הכשר.